

Staronové dunajské ramená – vízie obtoku Bratislavy

V. Hrdý, E. Adamcová, M. Dinka: *Rehashed Danubian Arms – Visions of Flow around Bratislava. Život. Prostr., Vol. 44, No. 5, p. XX–XX, 2010.*

The development of the city of Bratislava and its region has always been and in the nearest future will be determined by its specific location at the borders of three countries. Due to elimination of political barriers like joining the EU and the Schengen System, entirely new conditions for spatial planning have been created. To determine the framework of functional land use of the border area it is necessary, because of its importance and location, to consider three levels of approach. In a local approach, the goal is to create a full-fledged composition of functions for the needs of the inhabitants of the right bank of the city. At the regional level, the approach can include the creation of weekend relaxation and the use of the renewed arms, water areas and bypass channel for sport activities. The over regional-international level can be applied in the functional land use in the position of tourism development.

If the water phenomenon of Danube arms and the alluvial forests will be restored in the future, the city might become more “stitched” with the nature and it will come to creation of the arms and islands phenomenon on the right bank of the river that can be used by the inhabitants.

In the years 2003 and 2004, urban studies have been elaborated in which the possibility of routing of a bypass arm has been verified. At the present time, formation of views and opinions how to deal with the border area in collaboration with Austria went on in two projects (Project KOBRA, Project CUPA). For the future, another project called BAUM is in preparation. In this project, the city of Bratislava together with the regional managements of Lower Austria and Burgenland and affected city boroughs and communities will build on the results of the Project KOBRA.

Rozvoj Bratislavy vždy úzko súvisel s riekou. Dunaj mal determinujúci vplyv na obraz mesta, ktoré sa ešte donedávna rozprestieralo len na ľavom brehu s dominantami na vyvýšeninách, bezpečných pred veľkými vodami, z času na čas sužujúcimi vnútrozemskú deltu. Mesto má úžasný predpoklad rozvíjať sa na vode. Dunaj sme hydrologicky zvládli, dostali ho do hrádzí, ale si ho neužijeme. Kedysi ľudia žili s riekou viac – rybolov, meniace sa ročné obdobia, záplavy, vysychanie, zamrzanie (obr. 1). Stačí nahliadnuť do nedávnej minulosti a pozrieť sa napr. na fungovanie bývalého areálu Lido, športových lodeníc, či promenády pred PKO, kde obyvatelia trávili svoj voľný čas. Dnes mesto s Dunajom komunikuje minimálne, voda

cez mesto pretečie zovretá ľavým a pravým hrádzovým systémom. Snahu previesť vodu bezpečne cez mesto nikto nespochybňuje, na druhej strane však možno zo zadržanej vody vyťažiť viac. Aj preto chceme na pravý bratislavský breh vrátiť fenomén ramien a ostrovov.

Špecifickou polohou Bratislavy na hranici troch krajín, vždy bol a v najbližšej budúcnosti aj bude ovplyvnený rozvoj mesta a jeho regiónu. Vázby na priľahlú krajinu v smere na sever, východ a juhovýchod neboli v minulosti prerušené a vzájomné vzťahy sídel tak boli formované prirodzene. Začiatkom 20. storočia bol politicky oddelený región juhozápadne a západne od mesta, takmer úplná izolácia nastala po roku 1948.

Obr. 1. Severná časť slovensko-rakúskeho prihraničného priestoru (urbanistická štúdia Urbanistické formulovanie priestorov IV. kvadrantu v súvislosti s protipovodňovou ochranou pre Návrh územného plánu hl. mesta SR Bratislavy). Foto: V. Hrdý, 2004

Štátna hranica s Rakúskom vo vzdialenosti troch kilometrov od stredu mesta, Bratislavského hradu, v minulosti limitovala možnosť rozvoja mesta juhozápadným smerom. V hraničnom priestore s Rakúskou republikou nebolo možné plánovať rozvojové aktivity. Odstránením politických bariér, vstupom Slovenska do EÚ a otvorením Schengenského priestoru sa vytvorili celkom nové podmienky aj pre oblasť územného plánovania. Prihraničné rakúske obce prevažne vidieckeho charakteru pociťujú už v súčasnosti vplyv mesta Bratislavy na svoj rozvoj. Veď niektoré z nich, napr. Kittsee, Wolfsthal alebo Berg, sa nachádzajú bližšie k centru mesta Bratislavy ako niektoré jeho vlastné mestské časti a územne prirodzene inklinujú k jeho spádovému územiu.

Formovanie prihraničného priestoru

Pre rámcové stanovenie funkčnej náplne hraničného územia je potrebné, vzhľadom na jeho význam a polohu, zohľadniť tri úrovne prístupu:

- V lokálnom prístupe je cieľom vytvorenie plnohodnotnej skladby funkcií pre potreby obyvateľov pravobrežnej časti mesta. Popri základnej úlohe súčasnosti – vytvoriť v Petržalke pracovné príležitosti a možnosti kultúrneho a športového využitia s akcentom na voľnočasové aktivity, by bolo vhodné orientovať sa aj na študovanie problematiky rozvoja bývania.

- Na regionálnej úrovni by mohlo ísť o vytvorenie možností koncotýždňovej rekreácie, športového využitia obnovených ramien a vodných plôch, ale aj o využitie a zhodnotenie polohy územia na rozhraní troch štátov – môže ísť napr. o lukratívne polohy pre sídla firiem s regionálnou pôsobnosťou, firemné parky, prevádzky obchodu, služieb, prípadne určité formy výroby s podmienkou ekologickej nezávadnosti (vedecko-technické parky), doplnené zariadeniami hotelov a penziónov v kvalitnom prírodnom prostredí.
- Nadregionálna – medzinárodná úroveň sa vo funkčnom využití môže uplatniť pri rozvoji turistického ruchu – využitie jedinečného fenoménu priestoru s obnovenými petržalskými ramenami pre turistickú vodnú dopravu, prístaviská, hotelové ubytovanie, rekreáciu, vodné športy, expozície prírodných artefaktov, múzeá v prírode a pod., ale aj v polohe centier medzinárodného obchodu, kongresových centier, výstavných priestorov a expozícií. Vo väzbe na ekologické podmienky je možné overiť aj možnosť umiestnenia administratívnych zastúpení významných zahraničných firiem (vo forme zástavby v zeleni, prípadne objektivizovať podmienky a obmedzenia zástavby).

Bratislava leží na sútoku dvoch riek Dunaja a Moravy a zároveň na úpätí Karpát. Nachádza sa tak v priesečníku dvoch prírodných fenoménov, rieky s lužnými lesmi a zalesneného pohoria Malých Karpát. Zo západu susedí s Bratislavou rakúsky Národný park Donauauen a Chránený areál Devínske alúvium Moravy. Pod Bratislavou sú to lužné lesy okolo starého toku Dunaja, Mošonský Dunaj a Malý Dunaj tvoriace Žitný ostrov a zo severu Chránená krajinná oblasť Malé Karpaty. Tieto prírodné fenomény Bratislava svojou urbanizovanou časťou rozdeľuje. Samozrejme, že rieka predstavuje integračný prvok, ale plochy poľnohospodársky využívaných území okolo kompaktného mesta rušia vzájomné väzby okolitých prírodných prvkov. Keby sa v budúcnosti obnovil fenomén vody – dunajských ramien s lužnými lesmi – je možné, že opätovne „zcelí“ okolité prírodné prostredie a mesto výraznejšie spojí s prírodou. Vznik nových veľkoplošných systémov s možnosťou vrátiť

časť dunajského lužného lesa do niektorých oblastí poľnohospodárskej krajiny otvára priestor pre diskusiu. Voda tu všade je, tesne pod povrchom, veď južná časť Bratislavy leží na veľkom rezervoári, ktorý vznikol v súvislosti s vnútrozemskou deltou Dunaja pod Devínskou bránou.

Cieľom je overiť potenciálny rozvoj, možnosti budúcej urbanizácie a pretvárania poľnohospodársky využívaných území na nový obraz krajiny – tzv. Zelený plán (zelený pás okolo Bratislavy) – zavodením reliktovej dunajských ramien, výsadbou sprievodnej zelene a ponechaním úhorom časti územia využívaného v súčasnosti na poľnohospodársku produkciu v katastroch prihraničných obcí. Vo svete dnes bežne existujú mestá pri hranici, či dokonca na hranici, na územiach dvoch štátov a predsa fungujú ako jeden organizmus. Takéto spolužité sa v prípade Bratislavy javí ako reálne, dokonca nevyhnutné, napriek hlboko zakorenenému povedomiu „železnej opony“ v našich myšliach. Navrhované staronové dunajské ramená by pomohli vrátiť tému vody do tohto exkluzívneho priestoru medzi obcami na rakúskej a slovenskej strane.

V r. 2003 a 2004 boli vypracované dve urbanistické štúdie (UŠ) – Formovanie územného rozvoja pozdĺž západného biokoridoru Petržalky a štúdia Urbanistické formulovanie priestorov IV. kvadrantu v súvislosti s protipovodňovou ochranou pre Návrh územného plánu hl. mesta SR (ÚPN). Vychádzali z 3. variantu Konceptu riešenia ÚPN hl. mesta SR Bratislavy a z rozvíjania tiež obnovy ramenných systémov na pravom brehu Dunaja – územie Petržalky s pokračovaním cez Jarovce, Rusovce až do Čunova – definovaných už v UŠ Západná rozvojová os Petržalka – Juh (obr. 2 a 3). V súvislosti s novými požiadavkami na protipovodňovú ochranu Bratislavy bola overovaná možnosť trasovania „obtokového ramena“, splavného pre rekreačné plavidlá, vytváraného tak, aby bolo jednou z priestorovo-kompozičných osí v území a zároveň mohlo svojimi parametrami plniť funkciu obtoku pre „veľkú vodu“. Okrem rozvíjania tiež formovania budúceho územného rozvoja pravobrežnej časti Bratislavy na doposiaľ neurbanizovaných plochách bolo cieľom štúdií nájsť potenciálne miesto trasovania a ponechania územnej rezervy pre obtokové rameno do budúcnosti, v prípade ďalšie-

Obr. 2. Južná časť slovensko-rakúskeho prihraničného priestoru (urbanistická štúdia Urbanistické formulovanie priestorov IV. kvadrantu v súvislosti s protipovodňovou ochranou pre návrh ÚPN). Foto: V. Hrdý, 2004

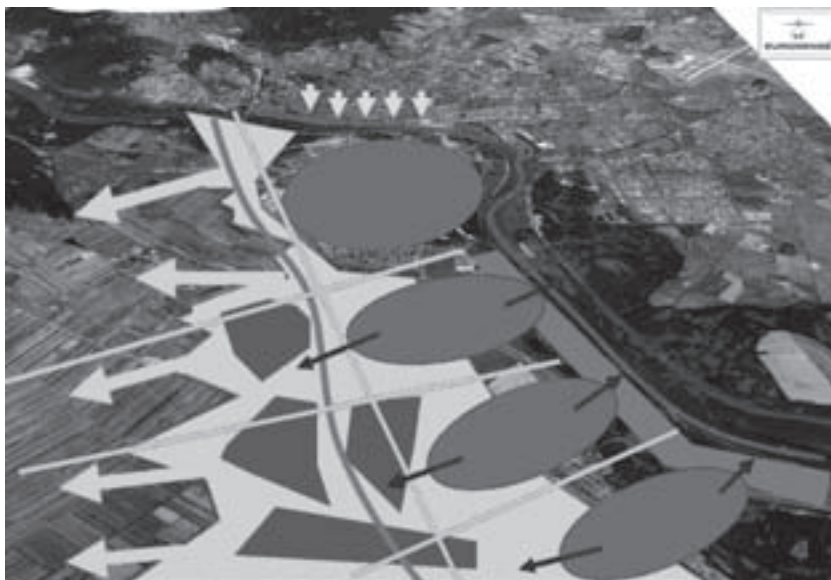
ho zhoršenia vysokých vodných stavov na riekach, prognózovaných pre celú centrálnu Európu a tento koridor. Sprievodné ramená a vodné plochy možno zároveň využiť pri budúcej urbanizácii a tvorbe krajiny.

Ďalším z fenoménov oblasti sú chránené vtáčie územia v kontaktnom priestore Slovenska, Rakúska a Maďarska. V katastroch obcí Rusovce a Čunovo, v priestore západne od diaľnice, bolo vyhlásené územie na ochranu dropa veľkého a migrujúceho vtáctva. Systémovým vytvorením podmienok, zrušením poľnohospodárskej výroby, ponechaním zeme luhom so zámerným dotváraním na lúky a pastviny lesostepného charakteru tu možno vytvoriť nové nerušené prostredie pre vzácne druhy fauny na území Slovenska.

V súčasnom období prebieha formovanie názorov na riešenie prihraničného územia v spolupráci s Rakúskom na dvoch projektoch:

Projekt KOBRA

Svoju vôľu podieľať sa na budúcom územnom rozvoji vyjadrili rakúske obce susediace s Bratislavou v rámci projektu KOBRA (*Kooperation Bratislava*) realizovaného prostredníctvom Programu Interreg III A Slovensko – Rakúsko 2000 – 2006. Za najdôležitejší výstup projektu považuje rakúska strana potrebu koordinovaných

Obr. 3. Návrh funkčného členenia územia, projekt CUPA, 2010

úvah o ďalšom územnom rozvoji za účasti všetkých partnerov a inštitucionalizovanie takejto spolupráce.

Projekt CUPA

Mesto Bratislava sa zapojilo do projektu CUPA (*Co-operative Urban Planning Approaches*), ktorého cieľom je spoločne riešiť otázky územného plánovania a územného rozvoja (obr. 4). Projekt sa realizuje ako séria workshopov dvakrát do roka, pričom každý z nich sa koná v inom meste a na tému, ktorú zvolilo hostujúce mesto. Prvé zo série stretnutí s témou IV. kvadrant mesta (teda územie rozprestierajúce sa juhozápadným smerom od centra Bratislavy) sa uskutočnilo na jeseň 2010 v Bratislave. Výsledkom trojdňovej spolupráce odborníkov z USA, Holandska, Rakúska, Poľska, Ukrajiny a Slovenska bola séria odporúčaní budúcich krokov:

- k existujúcemu plánovaniu zhora nadol pridať postupy zdola nahor;
- doplniť víziu KOBRA aj o slovenskú časť územia;
- naplánovať spojenia, ktoré nerešpektujú hranice;
- zapojiť všetky zainteresované osoby do projektu;
- revidovať integrované plánovanie (zosúladiť ÚPN Bratislavského samosprávneho kraja, ÚPN Bratislavy, výsledky projektu KOBRA atď.);
- vytvoriť systém výmen pozemkov pre ľahšie manažovanie územia, napr. pôdnu banku;
- stimulovať rozvoj regiónu Bratislava – Viedeň;

- pracovať na vínnej kultúre a ovocných sadoch ako identite pre priestor IV. kvadrantu.

Okrem kompletného plánu a časového harmonogramu, ako najbližšie tri roky postupovať pri riadení rozvoja v tejto oblasti, zaoberali sa domáci a zahraniční odborníci aj konkrétnym funkčným využitím územia. Dospeli k nasledujúcim záverom:

- Predmetné územie je súčasťou nielen dunajského ale aj alpsko-karpatského biokoridoru, a tomu by malo zodpovedať aj jeho funkčné využitie – viac priestoru pre vodu v čase záplav a viac priestoru pre diverzifikovanejšiu flóru a faunu.
- Potreby bývania by sa mali realizovať v ostatných kvadrantoch Bratislavy. Odporúča sa rozvíjať hlavne identitu zelene a vidieka medzi súčasným

korytom rieky a jeho pôvodnými ramenami. Pôvodné ramená by mali slúžiť ako záplavová oblasť.

- Sporadicky zaplavovaná oblasť by vytvorila nové typy krajiny, napr. močiare a jazerá. Takáto krajina by ponúkala priestor nielen pre nové druhy vegetácie, ale aj nové možnosti pre voľnočasové aktivity.
- Rozvoj mestských častí Jarovce, Rusovce a Čunovo by mal prebiehať kontrolovane, hustejšie osídlenie sa odporúča rozvíjať smerom na východ k rieke Dunaj s potenciálom rozvoja nábrežia Dunaja. Smerom na západ sa odporúča osídlenie s nízkou hustotou bývania. Medzi zastavanými územiami jednotlivých mestských častí sa odporúča vytvoriť prísne zelené nárazníkové zóny, ktoré by prepájali koryto Dunaja a oblasť pôvodných ramien. Tieto oblasti môžu slúžiť mestskému poľnohospodárstvu a rekreácii.
- Pravý breh Dunaja sa odporúča využívať na rekreáciu. Obce Jarovce, Rusovce a Čunovo odporúča prepojiť s celomestským centrom (Eurovea) pomocou vodných autobusov, ako aj cyklistických a peších chodníkov. Územie bývalých ramien sa v čase mimo záplav odporúča sprístupniť verejnosti na rekreáciu vo voľnej prírode. Toto územie by križovali chodníky pre peších a cyklistov, ktoré by pokračovali až po nábrežia Dunaja.
- Napokon sa odporúča využiť existujúcu koľajovú trať pre potreby verejnej dopravy. Jarovce, Rusovce, Čunovo a časti Petržalky môžu byť pomocou

už existujúcej koľajovej trate napojené na MHD v Bratislave.

Projekt BAUM

Ďalšiu iniciatívu v tejto oblasti prevzali odborné pracoviská Magistrátu hl. mesta SR Bratislavy: Oddelenie koordinácie územných systémov a Oddelenie tvorby finančných zdrojov, ktoré v nadväznosti na výsledky projektu KOBRA iniciovali návrh nového projektu v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Rakúsko 2007 – 2013. Projekt s názvom BAUM (*Bratislava Umland Management* – Bratislava územný manažment) má pod vedením hl. mesta SR Bratislavy v spolupráci s regionálnymi manažmentmi Dolného Rakúska a Burgenlandska a so zapojením dotknutých obcí a mestských častí vyšpecifikované ako hlavné ciele:

- vytvorenie trvalo fungujúcej multilaterálnej expertnej platformy pre koordináciu budúceho územného rozvoja prihraničia;
- vypracovanie a prerokovanie urbanistickej štúdie prihraničného územia medzi mestom Bratislava a susediacimi rakúskymi obcami.

Snahou všetkých projektových partnerov je, aby výsledky projektu BAUM boli zapracované do záväznej časti územno-plánovacích dokumentácií ako na slovenskej, tak aj na rakúskej strane v zmysle zodpovedajúcej

legislatívy. Práca multilaterálnej expertnej platformy sa neskončí v r. 2013, kedy je naplánovaný koniec projektu BAUM, ale bude tvoriť inštitucionalizovaný rámec ďalšej územnej spolupráce medzi mestom Bratislava a susednými rakúskymi obcami aj do budúcnosti.

* * *

Pri úvahách o rozvojových možnostiach územia IV. kvadrantu mesta je nutné mať na pamäti fakt, že Bratislava je významnou križovatkou Európy a spolu s nadväzujúcimi priestormi Burgenland a Győr bola viacerými medzinárodnými organizáciami a štúdiou spoločnosti Empirica vyhodnotená z hľadiska potenciálu rozvoja ako najperspektívnejší medzinárodný región. Tento priestor sa môže stať obrovským ekologicko-ekonomickým nástrojom, ktorého individuálne a spoločenské využitie prevýši náklady pri jeho zriaďovaní. V akých časových horizontoch sa takéto plány uskutočnia, je už vecou politikov.

Ing. arch. Vladimír Hrdý, hrdy@bratislava.sk

Ing. arch. Eleonóra Adamcová, adamcova@bratislava.sk

Mag. Marek Dinka, dinkam@bratislava.sk

Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy, Oddelenie koordinácie územných systémov, Primaciálne nám. 1, 814 99 Bratislava

Obr. 1. Bratislava v polovici 19. storočia, dunajské ramená v pozadí (historická veduta). Foto: V. Hrdý, 2006

